

ציור אגדה

ענבל מארי כהן

כיפה אדומה לקחה סל
עם העוגה והמיץ
וחבשה את הכיפה
האדומה שלה. היא
הלכה בשביל המוביל
אל היער הגדול. חיות
סקרניות עקבו אחרי
ילדה שהלכה ושרה
בשמחה...

תום וחדווה אופפים את כיפה אדומה באגדה שמקורה במאה ה-17. לכל ידוע, כי תום זה יופר בהמשך הסיפור על ידי הזאב הרע, אולם הסדר יושב על כנו לקראת הסוף הטוב. אגדות עם נפתחות לעיתים קרובות בטוב ושמחה, אליהם פולשים רוע ואכזריות המפריים את התום וגורמים לפעוט או הפעוטה שבמוקד הסיפור להתוודע לצדדים אחרים ואפלים של הקיום. האגדות אינן מספרות מה קורה לפעוטות אלו לאחר המפגש עם הרשע... או מהו החותם אותו הטביע המפגש הטראומטי עם הרשע על נפשם הרכה.

אגדות ילדים קסומות נוסכות השראה על יצירתה של הציירת ענבל מארי כהן. בסידרת ציורים מיניאטוריים הפותחות תערוכה זו, נראות דמויות אגדיות וביניהן כיפה אדומה היוצאת לקראת היער עם סלה, לבושה אדום, תוך שהיא מביטה לאחור במבט חשדני. היא צועדת בתוך יער מהביל, מעורפל, העשוי בטפטופי צבע המשווים לאגדה המוכרת כל כך אופי הזוי, ומסיט את הדגש לכיוון האפל שלה. נדמה, שכיפה אדומה, פרי מכחולה של ענבל מארי כהן, חשה זה מכבר באיום האורב לה. המתח בין תום ועדינות לאפלה ואיום, כאילו אבד התום עוד בתחילתה של האגדה, מאפיין את התערוכה כולה. מתח זה עמד במוקד מחקרו של הפסיכולוג והסופר ברונו בטלהיים, אשר מסביר כי אגדות העם מובילות את הילד לעימות ישיר עם המצוקות האנושיות הבסיסיות. מצוקות אלו מאפשרות להציג בפני ילדים גם את הצדדים הפחות נעימים של החיים, ובאופן זה הילד שם עצמו כמתמודד במקומו של גיבור הסיפור, אל מול תוקפנות, אנוכיות ורוע. בכל אגדה מתגלים הטוב והרע, כפי שהם מאפיינים גם את החיים עצמם. שניות זו היא היוצרת את הבעייה המוסרית ואת המאבק לפתרונה. האגדות מספקות

לדמיונו של הילד מימדים חדשים, אשר לא היה עולה בידו לגלותם בצורה כה אמיתית ובכוחות עצמו בלבד (ברונו בטלהיים, *קסמן של אגדות*, מודן, 1975, 12-13).

התערוכה "ציור אגדה" מציבה זה מול זה תום ואפלה, חלום ענוג אל מול הזיה, וכך מבקשת לקיים דיון אודות סופן הטוב של האגדות ושאלת מימושו של סוף טוב בחיים עצמם. האמנם תמיד קונפליקטים מסתיימים בסוף טוב?

התערוכה נפתחת במיניאטורות בצבעי מים, הנראות כדימויים קסומים וחלומיים מתוך אגדות ילדים. כמה מדימויים אלו מתאפיינים בצבעוניות פסטלית בהירה ומוארת, כחלום מתוק, ואילו האחרים בצבעוניות כהה ואפילה, כרמז לבאות. התערוכה ממשיכה בדימויים אירוטיים של עירום נשי המצויירים בצבעי שמן על נייר. טיבו של ציור מסוג זה בהותרת הפיגמנט בלבד על הנייר, דבר שיוצר דימוי חלומי, כמעין הזיה. בנוסף לכך, איברי הגוף הקטועים נדמים כשברו של חלום, וכך רמז לאגדה או פנטזיה בלתי ממומשת. לנוכח דימויים אלו עולה השאלה - האמנם ילדים מוכנים לעובדה שהחיים, בניגוד לאגדה, אינם מסתיימים בהכרח בסוף טוב? וכן, מתי, ובאיזה שלב של החיים יהפכו מודעים לתחושות של תסכול וחוסר אונים לנוכח עובדה זו?

חשיבותה של האגדה, על פי ברונו בטלהיים, בכך שהילד מתאים תכנים בלתי מודעים לדמיונות מודעים, וטווה סביב האגדות את חלומותיו בהקיץ, דבר המאפשר לו ללמוד כיצד לנווט את חייו. ואולם, הפיצול בין האגדה למציאות, ועובדת ההבדל ביניהן מתעצמת בתערוכה זו בסידרת ציורים הממוקמת במכוון בקיר מרכזי בחלל התערוכה. ציורים אלו מתאפיינים בהשטחה ועיוות של המציאות על רקע אדום, דבר המעלה בזכרון את סגנונו של הצייר בן תחילת המאה העשרים אנרי מאטיס. אולם בעוד תפיסת המרחב הדו-מימדית ביצירתו של מאטיס שימשה עבורו כביטוי להוויה משוחררת ומענגת וכאמצעי להתרגעות רוחנית, הרי שעבור ענבל מארי כהן משמש אמצעי אמנותי זה לביטוי אחר – תחושות של אובדן המציאות, אגדה של אימה וחרדה. במוקד אחד מציורים אלו נראית ילדה המסבה סביב דימוי של מעין שולחן עגול ושטוח, תוך שכל הסובב אותה מתעוות, דבר המשווה למראה אופי של חלום מסוייט. לצד מראה זה ציור נוסף ובו דימויי שלדים, כאגדה רעה. אובדן האמונה בעידן העכשווי זועק ומזדקר, ומעלה בזכרון את ספקנותו של הפילוסוף ז'אק דרידה, כפי שהיא מתוארת בפרשנויות אודותיה:

"[...] הוא מביט אל הבאות, אך אל הבא שאינו ניתן לצפייה מראש, [...], מבלי היכולת לראות דבר, כשהוא נעדר את הכושר לחזות באלוהים [...]"

(John Caputo, *The prayers and tears of Jacques Derrida: religion without religion*, Bloomington, 1997, 328-329)

היעדר האמונה בעידן הפוסטמודרני, המאופיין כ"סכיוזופרני" על פי תיאורטיקן הפוסטמודרניזם פרדריק גיימסון, מעמיד לדיון מחודש את מהותן של אגדות העם, שכן הסוף הטוב מוטל כעת בספק. ספק זה בא לידי ביטוי באופן חד במקבץ העבודות האחרון בתערוכה זו: על קיר צדדי מופיע מיצב של ציורי ילדים ששמותיהם רשומים לצד כל ציור, ואשר ערוכים במעגל. הקומפוזיציה המעוגלת והציורים עצמם שופעים תום ועומדים בניגוד גמור לאגדת המבוגרים המופיעה בקיר שלצידם ובקיר שלמולם. התערוכה, הפותחת בדימויים חלומיים כמעין הבטחה לסיום מתוק, ממשיכה בשברי חלום של תשוקה בלתי ממומשת, מתעצמת בדימויים שכמו עולים מתוך חלום מסוייט, ומסתיימת במעגל ציורי ילדים, כמעין תקווה קלושה לסיום טוב, למרות הכל, של אגדת החיים.

ד"ר נאוה סביליה שדה

אוצרת

נובמבר 2014